

RACÓ DE LA MEMÒRIA

El molí la Vella i el seu entorn

Antonio Michavila Vidal
Il·lustracions: Liberto Jornet

Avui l'edifici del molí la Vella està molt millor que fa seixanta anys i el seu entorn molt pitjor. Encara que habitualment donem la culpa al temps (suposo que perquè no es pot defensar) en aquest cas els culpables som les persones. La missió del temps és anar degradant les coses al seu pas i les persones, de vegades, tenim la possibilitat d'evitar-ho. Altra cosa és que també tinguem la voluntat de fer-ho. En tot cas, ara no és la nostra intenció jutjar cap comportament humà, sinó tornar a reviuire la situació d'aquell idíl·lic espai que tan fresc i recent tenim a la nostra memòria.

I per què al voltant del molí la Vella i no en cap altra part del nostre riu? Molt fàcil, si baixeu riu avall us trobareu una peixera que té la missió de decantar l'aigua cap al molí Hospital. L'hort del costat de la peixera és el nostre i, per cert, per culpa de les persones (en aquest cas jo mateix) fa joc amb l'entorn del riu. Però fa seixanta anys no era així, tot el contrari. Llavors entre el meu iaio Juan, el padrí Juanito lo Quadrat, i el meu pare Antonio tenien el gran hort com un jardí. Els diumenges d'estiu després de dinar, el meu pare feia l'obligada migdiada i després baixava a l'hort. A mitja tarda agafàvem el cistell amb el berenar ansa per ansa la mare i jo i cap a l'hort. En arribar-hi, es complia sempre el mateix ritual: "Vinga, porta el marraixó, les tomaques i el meló a la fonteta perquè se refrescon!" La fonteta estava situada uns deu metres més avall d'aquells dipòsits que ara hi ha a la vora del riu i, d'allí a la peixera, hi havia una catifa verda que invitava a tirar-hi un *mantel* damunt i berenar.

No era casualitat que aquella catifa estigués sempre de revista. Entre les raberes de cabres i ovelles que per aquell temps hi havia al poble i la necessitat

Feta el 30 d'agost de 1931 dalt de la peixera del molí la Vella: asseguda a l'esquerra, Carmen López; al seu costat Frederica García; de peu a l'esquerra, Paca García i al costat Maria Cofiño, filla de Valentí Cofiño, director de correus de Tarragona i província en aquella època. Aquestes joves estudiaven a Tarragona, d'aquí ve la relació amb la senyoreta Cofiño. Per aquell temps, van fer oposicions per a una plaça de carter a la Sénia i al veure inscrit el nom de Juanito Zaragoza, el Sr. Cofiño va pensar que era nebot del Sr. Pepe Zaragoza, on anava a estiuar la seua filla, i això va ser suficient per donar-li a ell la plaça. Se'l va conèixer durant molts anys com Juanito, lo Cartero.

"La fonteta estava situada uns deu metres més avall d'aquells dipòsits que ara hi ha a la vora del riu i, d'allí a la peixera, hi havia una catifa verda que invitava a tirar-hi un mantel damunt i berenar."

d'alimentar les vaques que tenien els propietaris de la vaqueria situada a la partida Escarps (a prop d'on hi ha la pista de motocròs), la vora del riu era un lloc ideal.

Al front de la vaqueria hi estava Patricio Cervera Bel, i els seus fills Patricio, Milio, Vicenta, Montserrat i José ajudaven on més convenia, perquè, com recordaran els no tan joves, aquesta vaqueria venia part de la llet de les seues vaques a la casa que tenien a la replaceta de Manxa, avui plaça Catalunya, just darrere de la fonteta. Parlant amb Montserrat (l'única en vida de la família) ens diu que de tant en tant encara es troba alguna dona que li recorda la importància que aquella llet va tenir per ajudar a criar els seus fills. Montserrat està casada amb Salvador Navarro, Voro, i en preguntar-li què recorda d'aquella època, ens diu de cop:

- Molta feina i molt dura! Les vaques menjaven molt i sempre teníem *pulpa* a remull, però l'haviem de comprar i els diners que trèiem de la tenda no donaven per a tot, així que a fer herba: me'n vaig fer un fart! Començàvem per fer la que hi havia pels caminets que baixaven al riu. Si en alguna vora de l'hort n'hi havia, també la tallàvem. En tenir-ne uns munts fèiem una garba i cap a la menjadora. I torna a baixar! A la fi arribàvem al riu. Era el lloc on més n'hi havia, però també era la més costosa de portar. Anàvem arreu, joncs, fenàs...

- Has dit tenda. Que allí on veníeu la llet, veníeu alguna cosa més?

- I tant que sí! Tots els productes que trèiem de l'hort que hi havia al costat de la vaqueria i que arribava fins al riu, com ara tomaques, albergínies, bajoques, raïms, cacaús, prunes, els ous de les gallines... de fet, tot el que portàvem a la tenda sempre hi havia algú que ho comprava.

- De vedell, en veníeu algun?

- Vedell, bou o vaca, el que compressen. Entre tots en teníem vuit o deu. L'encarregat d'aquesta feina era el meu germà Patricio i recordo que quan anava a vendre un animal a Tortosa, el pare sempre li deia: "En acabar, amaga la corda!" La gent d'aquella ciutat sabia que no era freqüent anar a passejar amb una corda a la mà i deduïen al moment que *algo* hi havia hagut abans lligat, i s'havia donat el cas de més d'un atracament.

A principi dels anys vuitanta, comencen a aparèixer les primeres mesures sanitàries, que van dificultar la bona marxa que fins aquell moment havia tingut tant la vaqueria com la tenda. Així que l'any 1982 es veuen

obligats a tancar els dos establiments. La vaqueria estava situada més o menys entre el molí la Vella i el molí Hospital, i a la seua altura, baix al riu, hi havia un toll conegut pels pescadors com el toll dels Vaquers. Al preguntar-li a Montserrat si el recorda em diu:

- I tant que sí! És més, a la part de dalt hi ha una pedra molt grossa i si plovia a la primavera i l'aigua del riu arribava a aquella roca el meu pare em deia: "Ja tenim l'aigua assegurada per a tot l'estiu!" És clar, llavors encara no estava fet el pantà i baixava aigua pel riu mentre cantaven les fonts. Has dit que els pescadors i altra gent li deia el toll dels Vaquers, però el meu pare li deia un altre nom.

- Com li deia el teu pare?

- El toll dels alemanys.

- I això per què?

- Molt fàcil, el meu pare, en plena guerra civil, gairebé no es movia de l'hort i sovint veia baixar pel caminet els alemanys que estaven al camp d'aviació a banyar-se al riu. A la vora del toll hi ha una coveta on deixaven la roba (tota la que portaven), es banyaven i en acabar es tornaven a vestir i cap a amunt.

- Recordes alguna cosa més que et contés el pare d'aquells banyistes?

- Sí, que eren molt educats i molt bona gent.

També hem parlat amb Ricardo Zaragoza, que ens explica els molts records que té de la seua joventut passada a la tanca de Federico, propietat dels seus *tios*, on l'enviaven molt sovint a ell i la seua germana Pepita a buscar aigua fresca amb el marraixó a la fonteta del Trullet, situada al costat del toll dels Vaquers, a la part de Rossell.

Sense sortir de la mateixa casa, i en sentir la conversa que portàvem, pren part la seua dona, Paquita Huguet,

A la tanca de Federico, com a la majoria de cases, en aquell temps no tenien aigua potable. Per tant, quan tenien set havien de baixar a la fonteta del Trullet. A l'esquerra, una amiga de la família, al seu costat Federica Garcia Romeu, Tresina Corberó –germana dels fabricants de cuines i neveres del mateix nom–, Pepe Zaragoza Cortiella, la seua néta Eulàlia Zaragoza Huguet i, bevent, sa germana M. Pilar, el seu pare Ricardo Zaragoza Garcia i sa mare, Paquita Huguet Sanz.

"No és d'estranyar que amb tantes vaques, ovelles i cabres pasturant per la vora del riu, semblés una llarga catifa verda."

per dir-nos que el seu pare, Batiste Huguet Marsà, també tenia una vaqueria situada en front d'on avui està la plaça Mossèn Escoda, on tenia una vintena de vaques. La majoria, en aquesta època de l'any, les baixaven per la costa del molí la Vella i pujaven riu amunt fins al pont de les Cases. La llet que treien d'aquestes vaques la venien a la casa on vivien, al carrer Carles I, núm. 3.

No és d'estranyar que amb tantes vaques, ovelles i cabres pasturant per la vora del riu, semblés una llarga catifa verda. Recordant aquell entorn em ve a la memòria un altre record que tinc molt present de la meua infància pels voltants del molí la Vella: era el que vivíem molt sovint juntament amb un xiquet de Rossell que tenia l'hort just a l'altra part del riu. Llavors la poca feina que fèiem a l'hort ens resultava molt pesada (ara també) i només buscàvem una excusa per deixar-la, així que, quan ell i el seu pare arribaven a l'hort, o al cap de poca estona, ell baixava riu avall, em pegava un *xulit* i em deia: "Vinga, anem-mo'n!" Era l'excusa perfecta: "Pare, ha arribat Batiste, me'n vaig en ell!" I el pare: "Compte de prendre mal... compte!"

He dit riu avall i no és del tot correcte. Per dins l'aigua no podia ser perquè, en construir la referida peixera es formava a la part de dalt i fins ben a prop del molí la Vella un toll que ens cobria. A causa d'aquest toll, els vaquers no podien passar a l'altra part de riu i allí l'herba era més alta que nosaltres, així que baixava sempre per damunt de la séquia, que en aquell tram era coberta amb formigó i formava un punt rodó. Aquesta séquia la poden veure si van allí o simplement si miren la foto on estan els pescadors amb les canyes.

Aquell lloc també l'aprofitaven els caçadors que enviaven un gos séquia avall a partir del punt on estava tapada. Abans de sortir el gos del túnel, barrejava les polletes d'aigua que descansaven allí dintre tranquil·lament i els caçadors les esperaven amb les escopetes preparades. Què fèiem l'amic Batiste i servidor, llavors? Li he preguntat a ell per si recorda alguna altra activitat, però el cert és que sempre fèiem el mateix: ell tornava séquia amunt, jo per la vora del riu i allí on s'acabava la bassa (a unes 30 o 40 passes del molí) entràvem descalços al riu, i a pescar a la serpeta! En realitat el que volíem agafar eren peixos. Buscàvem un parell de pedres com el cap o més grosses i al buit que hi havia entre l'una i l'altra posàvem una mà pel davant i l'altra pel darrere i pobret

del peix que agafàvem al mig. De tant en tant, n'hi havia algun d'especial que, només de tocar-lo ja sabíem què era: "Au Batiste, un barb de pam!"

Era la inofensiva serpeta que nedava tranquil·lament per les transparents aigües i nosaltres ens la tiràvem d'un a l'altre com si fos una anaconda.

Un detall que recorda Batiste i que la meua memòria ja havia condemnat a l'oblit era quan havíem passat el molí la Vella i arribàvem al molí Enguiot, quaranta passes riu amunt. Allí encara hi vivia lo *tio* Catalí, que s'havia cuidat de la centraleta de llum quan hi havia el

"Allí hi tenia el tio Catalí la seua pata i els patets i és clar, no podíem passar per allí i no "desitjar-los un bon dia"."

salt d'aigua (ara no recordo si encara funcionava). Per les fotos que encara es conserven, veiem quan el salt, o séquia, d'aigua la desviaven al riu: era espectacular. Com que per aquella zona el riu és bastant pla, la caiguda de l'aigua formava un toll no molt fondo. Allí hi tenia el *tio* Catalí la seua *pata* i els *patets* i és clar, no podíem passar per allí i no "desitjar-los un bon dia". Quan sentia queixar-se la *pata*, sortia el *tio* i ens deia el mateix que ella, però en un altre idioma... una correguda més i jornada completa! Els dos estem d'acord que per aquell temps encara no havíem pres la primera comunió.

Uns altres enamorats d'aquella zona del riu els diumenges a la tarda eren els pescadors de canya. Per sort nostra, un d'ells encara guarda una foto d'aquells temps, la qual, si la sabem interpretar, ens diu un munt de coses.

Aquí tenen els famosos pescadors de canya dalt de la peixera del molí la Vella. Darrere d'ells veuran la séquia tapada amb formigó; devia haver sigut un hivern plujós a jutjar per la riuada que baixa. A l'esquerra, Fidel Jaques Celma; al costat, el seu fill també anomenat Fidel Jaques Celma; el ben plantat *tio* Alberto Querol; José Sabaté Roig –Pepito Mate– i, fent la foto, Juanito Querol.

Per tal de saber exactament per què gairebé tots, o molts, triaven els diumenges aquella zona del riu, ens vam reunir amb la majoria d'ells: German Tena, lo *tio* Alberto i el seu germà, Juanito Querol, que per cert no apareix a la foto, i en preguntar-li on estava aquell dia ens respon una mica picat: "Coloms, darrere la màquina!... Algú havia de *apretar* el botó, no?".

- *Cap on anaven a pescar, riu amunt o riu avall?*

- La majoria de tardes anàvem per avall.

- *Així, devien arribar fins al molí Hospital?*

- Fins al molí Canet anàvem, uns per una part del riu, els altres per l'altra i avall. Com que les vores eren tan netes donava gust. De fet, a cada toll del riu amb aigua, un dia o altre pescàvem, el dia que decidíem anar riu amunt arribàvem fins al mas del Retoret, on avui està el pantà. Vés i prova de passar-hi ara!

- *Recorda algun toll on hi hagués més peix o fos més gros?*

- De peix, n'hi havia per tot el riu. Ara bé, al toll dels Vaquers hi havia uns barbs de pam i mig.

- *I en pujar del molí Canet, ja devien tenir gana, no?*

- I tant que sí! Però tot estava previst, pels voltants de la fonteta del molí la Vella ja ens esperaven les dones amb la taula preparada (*mantel* i una manta a terra) i a berenar.

"De peix, n'hi havia per tot el riu. Ara bé, al toll dels Vaquers hi havia uns barbs de pam i mig"

Abans de canviar la canya de pescar, feta al mateix riu, m'agradaria contar-los una anècdota que em va ocórrer a la peixera de la vora de l'hort i que tinc a la memòria com si hagués passat ahir, però ben bé la podríem situar pels anys 1954 o 1955. Com que era tan menut, el meu pare em volia "controlar" des de l'hort, així que riu avall només podia arribar fins a la tanca de Federico, però aquell dia picaven i em vaig quedar a la mateixa peixera.

La peixera del molí la Vella lluint un bon salt d'aigua. El marge de darrere aguanta la terra del nostre hort, i la muntanyeta del fons és el lloc on veia pujar el Sr. Juanito amb el tricicle.

Agafó una canya del feix que tenia el meu pare; uns tres metres de cordill d'empalomar que tenia la mare per nugar els taps de suro de les ampolles de xampany (llavors encara no s'havia inventat el cava), que omplíem de tomaques per fer conserva; un pamet de pèl de cuc que comprava al del *tio* Mariano; el suro (que era un tap d'ampolla de conserva); uns plomets, que me'ls xafava d'un tros de *tuberia*, i un ham. Aquell dia hi devia haver tronada o els peixos tenien molta gana. El cert és que abans d'arribar la furga, cuc que passava per l'ham, a la profunditat regulada pel suro, ja picava un barb. Estava tan emocionat i nerviós per aquella frenètica activitat, que no em vaig adonar que va arribar un home pel meu darrere. En dir-me de cop: "Et compro la canya!", em vaig espantar i, com que no entenia què volia dir, jo a la meua... furga a l'ham i peix fora! L'home devia estar decidit a tancar l'operació quan una estona després continuà: "Per la canya et dono una pesseta, pel cordill una altra i pel suro una més". Ostres! m'havia ofert tres pessetes per una cosa que a mi no m'havia costat res. "Pel pèl de cuc una altra, pels ploms una més i una pesseta per l'ham". A casa del *tio* Marianet de l'Andròmina el pèl de cuc i l'ham m'havien costat dos rals, mitja pesseta. Sense parar de pescar, me'l vaig mirar de dalt a baix i sense obrir la boca, aquell bon

home em va llegir el pensament, es posà la mà a la butxaca i es va treure un duro de paper i una pesseta *rubia*. Havia arribat el moment crucial i li donà tota la solemnitat a l'acte. Vaig parar de pescar i amb la mà esquerra,

que la tenia lliure, però tota apegalosa per les escames dels barbs, li agafó els diners i amb la mà dreta li faig el traspàs de la canya, amb tot el "valuós" aparell. En un clotet a l'ombra tenia el jonc amb el nus a la part de baix i ple dels barbs que els havia passat per la boca, l'agafó i per primer cop en tot el tracte obro la boca per dir-li: "Els peixos de propina i moltes gràcies!"

Amb quatre bots em presento dalt a l'hort i dic:

- Pare, mire, mire!

- D'on ho has tret, això? On ho has trobat?

- No, no, he fet un tracte. Li he venut la canya a aquell home de la peixera...

Naturalment el pare no s'ho creia, però el vaig agafar de la mà amb força i el vaig portar fins que, de l'hort, vam veure aquell misteriós home que en sentir-nos es va girar i ens va obsequiar amb un ampli somriure. Suposo que llavors el pare va comprendre que el tracte havia estat legal. Si aquell home estava content, imagineu-vos com estava jo. Per aquell temps ja devia començar a fer espígol, i segar una garbeta que pesava una arrova (10 kg) i portar-la al coll fins a l'Estrasseta em costava tota la tarda i el *tio* Marianet em donava dos pessetes. Ara calculeu sis pessetes... penso que si avui a un xiquet

d'aquella edat li donen cent euros no es fa tan content. Abans d'anar-nos-en de la peixera del molí la Vella, us voldria contar un altre fet que es va produir allí mateix. El recordo per les vegades que li he sentit contar a ma mare, segurament a mi encara m'havien d'encomanar. A la peixera hi quedava poca aigua, però es movia contínuament. El meu iaio i el padrí la miraven tots els dies i quan van veure que el nivell era navegable li van dir a la mare: "Carmeta, prepara't que avui anem a pescar! El padrí va agafar una cistella de canyís (es deia així perquè es calculava que plena de figues i ben xafades, havien de cabre en un canyís; anys després una cistella d'aquestes la vaig omplir de rovellons i pesava 12 kg.). Entrava dins del toll, omplia la cistella, l'aixecava, esperava uns segons perquè marxés l'aigua i la hi passava fora a ma mare, que tenia dos poals preparats. En pocs minuts els van omplir de barbs i madrilles.

"Entrava dins del toll, omplia la cistella, l'aixecava, esperava uns segons perquè marxés l'aigua i la hi passava fora a ma mare, que tenia dos poals preparats."

Vaig tornar un altre dia a casa Juanito Querol per preguntar-li si ells també pescaven amb altres enginys que la gent del poble utilitzava des de temps immemorials.

- No, nosaltres només pescàvem amb la canya que fèiem als mateixos canyars del riu.

(Per cert, a jutjar per les de la foto, molt rectes i ben escollides).

- Pescaven a pols o amb suro?

- De les dos maneres, on hi havia prou corrent i poca profunditat, ho fèiem a pols (això vol dir sense l'ajut "xivato" del suro, però compte! Llavors calia detectar

Pescant amb la canya al riu. No és al molí la Vella. Aquell dia va venir una cosina i el seu nuvi de Barcelona i vam anar a dinar a Sant Pere. En acabar, s'havia d'oferir el millor que un tenia als visitants, per això sempre portava en un saquet de berena, per si de cas, uns aparells a punt. Estem davant del mas de Parra i darrere de la foto posa 4-4-1958. Aquí ja tenia 12 anys i estic segur que la venda de la canya i els aparells que vaig fer a la peixera del molí la Vella era molt abans.

la picada del peix amb la petita vibració que la canya et feia al braç). Als tolls on l'aigua estava reposada, pescàvem amb suro.

- De trutxes, en pescaven?

(A l'escriure el nom del peix m'adono que he comès una incorrecció, ja que de pocs anys ençà li han canviat el nom al famós peix, pel d'una no menys famosa i antiga com ell: la truita. Això va ocasionar al principi en no pocs restaurants anècdotes gracioses, quan el cambrer, després d'exposar el menú, afegia: "...i també tenim truites". El client contestava: "Ah, pos a mi me'n fa una de patates!" I el pobre cambrer: "Ho sento senyor, només les fem farcides de pernil salat!")

- Sí que n'agafàvem, però sempre de la font dels Capellans per amunt. Això no vol dir que en una forta riuada en baixés alguna més avall, però no era habitual per aquell temps (anys cinquanta del segle passat).

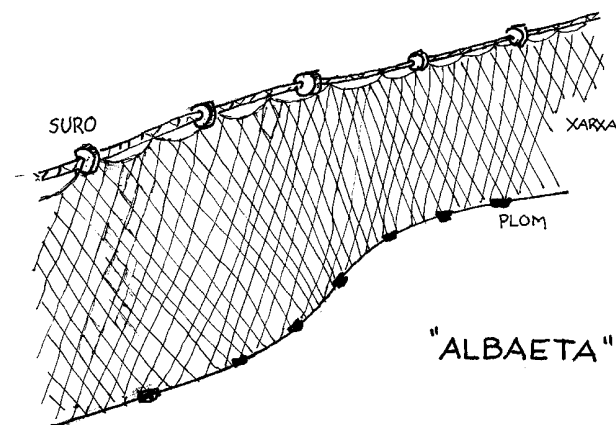
La nostra colla era l'única que tenia llicència de pesca i quan van sortir els primers carrets vam haver de cavil·lar molt per adaptar-los, ja que a la canya no era possible. Tornejava unes peces de fusta a la fàbrica de Pamplona on treballava, després, ajudats per

unes varilles de paraigües vam construir les primeres llançadores amb cullereta i va estar una novetat per poder pescar a una doble o triple distància de la que ho fèiem amb la canya.

- De quantes maneres s'agafava peix al riu?

- De moltes. N'hi havia tant que fins i tot l'agafaves amb les mans.

Es pescava amb "albaeta", que era una xarxa que el tirador es feia més o menys a mida, amb uns ploms a la part de baix perquè arribés fins al fons del riu i amb uns suros a la part de dalt perquè no s'enfonsés massa. Hi

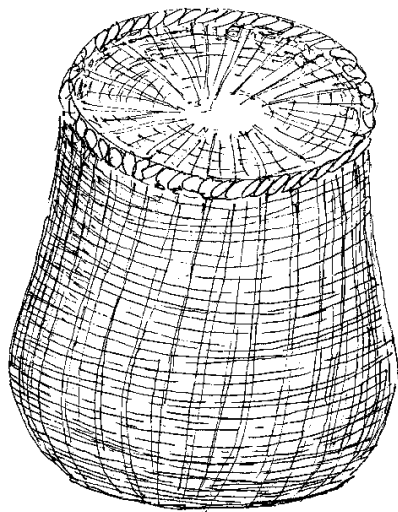

ALBAETA. Xarxa d'uns deu o dotze metres de llarg i un metre aproximadament d'alt. Es passava un cordill a la part de dalt on es nugaven uns suros perquè s'aguantés al nivell de l'aigua. A la part de baix es ficaven uns plomets perquè es mantingués tensada: "... buscaves un toll on veiessis peix i a poc a poc anaves estenent la xarxa, després el meu germà Àngel es tirava de panxa al mig del toll —ens diu Joaquín, lo Saboné, el contador dels enginys—... i xiquet, quan vam traure l'albaeta estava blanqueta de peix!"

havia veritables especialistes de tirar-la.

- *La deixaven parada durant la nit?*

- Normalment no. La tiraven a prop de la vora del riu, on sabien que hi havia caus o forats on s'amagava el peix, ho furgaven amb canyes i revolien l'aigua, el peix s'espantava i en voler marxar s'hi enganxava. A la nit hi havia altres enginys.

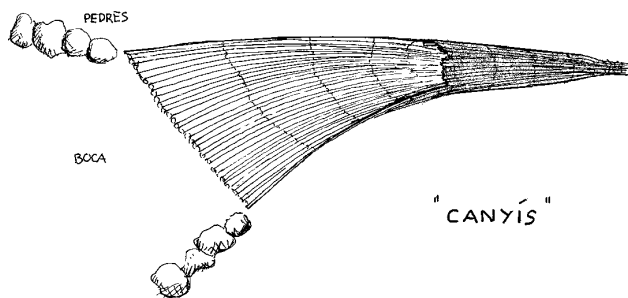
"VENTROL"

VENTROL. Una mena de cargolera gran feta de xarxa del riu. Es buscava un petit i estret salt d'aigua, es deixava tota la nit i a l'endemà, de matinet... a veure el resultat.

- *Conte, conte!*

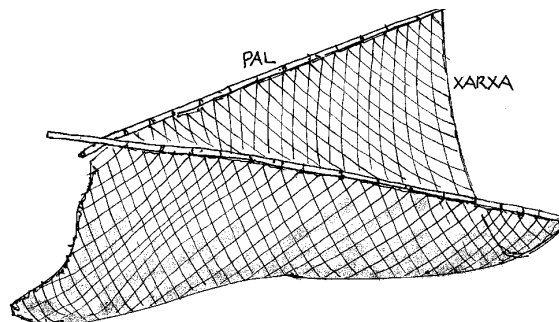
- Hi havia el "ventrol", una mena de cargolera gran feta amb la xarxa del riu. La paraven en llocs on s'estretia el riu o l'estretien amb pedres fins arribar a l'amplada del ventrol, el deixaven tota la nit i l'endemà, pesca segura. El "canyís", semblant al ventrol, però de diferent construcció, era allargat i fet de canyes de riu, d'una forma semblant a la V baixa.

La "mànega" era una mica complicada de construir si no s'hi tenia pràctica (com en tot). Es necessitaven dos peces de fusta, les nostres eren d'avellaner, d'uns

"CANYÍS"

CANYÍS. Com diu el seu nom, era un grapat de canyes lligades amb mestria. Les del final estaven doblegades per fer una mena de bossa, el posaven a un corrent d'aigua i al davant dos rengleres de pedres per tal de girar el peix a dintre del canyís, el deixaven tota la nit i a l'endemà... a menjar peix.

"MÀNEGA"

MÀNEGA. Se solia fer d'un tros d'albaeta. S'agafaven dos canyes o dos trossos d'avellaner bord de dos o tres centímetres de doble i d'un metre i mig de llarg, s'hi nugava un tros d'albaeta d'un metre i mig de llargada aproximadament o una cortina d'aquestes que solia haver-hi a les cases perquè no passessin les mosques, es buscava un toll on l'aigua t'arribés cap a la cintura... i a la faena.

3 centímetres de diàmetre i d'1,10 a 1,30 metres de llarg. Allí subjectaves un tros de xarxa, de manera que al davant fos més ampla i contra la teua panxa més estreta fent bossa al mig, agafaves una mà a cada barra ajudant-te del braç, buscaves una zona on t'arribés l'aigua al pit i riu amunt i riu avall fins que t'adonaves que, en igualtat de condicions, el peix era més ràpid que tu. Sempre acabaves girant-te cap a la vora, anar provant fins que encertaves dins el cau, pujar la mànega de presa cap amunt i així encara recordo fer algun plat bo de peix.

- *Especialistes en els diferents enginys?*

- Ah! N'hi havia molts, l'aguelo Mintón, que vivia davant el Club, dominava molt bé la mànega i l'albaeta; Ramón Marcoval, el que vivia a Sant Pere, en va agafar de peix...; ara bé, com els germans Saboners no n'he vist cap: dominaven tots els sistemes de pesca (també tots els d'agafar tords, trobar més rovellons que ningú, etc.).

Tenim diverses fotos del riu on els diumenges a la tarda i a Festes la gent hi anava a berenar. En aquests moments no en tenim cap del molí la Vella, però era especial, no tant per la quantitat de gent que hi anava (de la fonteta a la peixera no hi havia ni cent passes) sinó perquè els pescadors i les seues dones eren addictes al lloc i el quarter de la Guàrdia Civil hi devia estar al complet pel gran rogle que feien. Paquita Huguet ens deia que ella i la seua família també hi anaven moltes tardes a berenar, els meus pares i jo tampoc hi solíem faltar i altres que ara ja no recordo.

Fidel Jaques encara recorda quan estava en marxa la fàbrica de paper al mateix molí. Els seus propietaris eren Joaquín Escobedo i la seua dona Dolores Celma (tia de Fidel) i ens conta que s'entretenia buscant entre el paperot una revista alemanya anomenada SIGNAL en la qual hi solien sortir dones amb poca roba i això li cridava l'atenció, a ell.

La darrera activitat que va tenir l'antic edifici a finals dels anys cinquanta va ser fabricar gel, però pel que

Gent menjant al riu. Tampoc és al molí la Vella. Aquell dia havia vingut de Barcelona la tia Pepa –germana del meu pare– i el seu home Joan i, què millor per honorar tan estimats visitants que anar a menjar al riu? La primera cara per l'esquerra és ma padrina Olga; asseguts, Ramon Allepuz –desaparegut recentment–, la seua dona Carmeta i al mig el seu fill José; al costat estic "fent el bobo" amb una forquilla a la boca; el meu cosí Joaquinet, lo Xero, la seua filla Carmina i la seua dona Asunción –que ens va deixar poc temps després–; darrere sa sogra Milleta, la tia Elisa, la tia Pepa aguantant una cassola, el tio Joaquín, el tio Joan –amb la bóta a punt–, el tio Juanito i els meus pares, Antonio i Carmeta, amb l'ampolla a la mà i l'amanida. Darrereries dels anys 40.

recordo els devia costar més pujar-lo al poble que fabricar-lo. Eren unes barres d'uns 80 o 90 centímetres de llarg, per uns 18 o 20 d'ample i alt. On ara està el pont penjant aproximadament, van fer una mena de canal amb forma de U una mica més gran que la barra. Hi enviaven el gel a prop del molí Enguiot. Devien tenir algun problema perquè si baixaven massa l'arribada a l'altre cantó, el gel agafava velocitat i feia cap dins de l'hort. Si el pujaven massa, el gel es parava abans d'arribar. En tot cas, llavors l'havien de carregar a un tricicle, pujar-lo per la part de Rossell fins al pont de les Cases del Riu i d'allí al poble. L'altra alternativa que van provar penso que no era millor, consistia a carregar, no molt, el tricicle a la mateixa fàbrica de gel i pujar-lo pel mateix camí (o costa) que hi ha avui, amb la diferència que llavors el camí no era de formigó com ara, i de tant en tant et podies trobar una pedra que frenés una mica més la curta velocitat de la roda. D'un marge del nostre hort es veu la part final de la costa i, quan sentia el tricicle roncar, m'asseia allí amb el macabre pensament que es pararia en algun moment i reculant faria cap al riu (naturalment el Sr. Juanito Homedes ja s'hauria tirat). El gel el venien al carrer Carles I, on la seua filla Karina hi va posar una tenda de roba juvenil. Amb una pesseta et donaven uns quatre dits de la barra, però amb dos ja en tenies per a ficar-lo a trossos a un ribell i el meló o ampolla d'aigua que el tocava podien estar tan frescos (o més) que aquells que refrescàvem a la fonteta del molí la Vella.

Un altra menjada al riu –penso que és darrere de Sant Pere–. Lo marraixó sempre presidint les "taules" i comencem a veure les primeres ampolles de "vino gasificado" –segurament de Godall–. Primera per la dreta, Josefa Sancho Lorente; darrere el seu home, José García Cid; darrere d'ell –i no sé què se m'ha perdut en aquesta "taula"–, estic jo. Les primeres per l'esquerra són Pilar i Maria –germanes de Josefa–, el del seu costat crec que és Antonio Valdeperez amb la seua mare. Al rogle del costat, amb pèl al cap i damunt d'una manta a quadres el recent desaparegut Joaquín Curto, la seua dona Maria i els seus sogres, Jaume i Francisqueta. Al tercer roglel a la dreta, els meus pares; bevent el meu padrí Juanito, lo Quadrat, i els amics Carmeta, Ramon Allepuz i el seu fill José.

"Com els germans Saboners no n'he vist cap: dominaven tots els sistemes de pesca (també tots els d'agafar tords, trobar més rovellons que ningú, etc.)."
